

סיכום פגישה לקראת שמיטה עם הגרש"ז אוירבך זצ"ל*

א. היתר המכירה דחוק ביותר. בענין זה הדגיש הגרש"ז בעיקר את הצד המציאותי; למשל: המכירה על מנת לקוץ אינה ריאלית, מפני שאין הקונה מסוגל להשקיע בביצוע העיסקה ולקצוץ את כל האילנות עם שיעור יניקתם¹. אמנם גם בחמץ בפסח יש מכירת פירורים וכד' שנראית כבלתי ריאלית, אבל שם ניתן לפרש שעיקר המכירה מתייחס למחסנים הגדולים מלאי החמץ והפירורים נמכרים אגב אותה מכירה, וההסכמה לקנות פירורים וכד' מתפרשת כעין תמורה, שהקונה מוכן לקנות דברים בלתי מוגדרים כיון שהוא זוכה בקנין רציני ומלא. אבל לבסס מכירה שלמה שכל כולה הוא בלתי ריאלי - הוא דחוק ביותר.

הגרש"ז הוסיף שאולי היה עדיף לומר 'פוקו וזרעו', יותר מאשר להתבסס על היתר כזה של מכירה, אך ברור שלמעשה איש לא יתיר כדבר הזה.

למרות כל האמור לעיל נטה הרב לומר שכדאי גם להשתמש במכירה, כדי לצרף סברא נוספת לקולא לדברים שרוצים להתירם (למשל לענין ספיחין, כדלהלן).

ב. לענין ספיחין² - זריעה מוקדמת, ערב שמיטה, בוודאי חשובה כדי להימנע מזריעה דאורייתא, אבל אינה פוטרת את בעיית הספיחין. הרב חזר על מה שכתב במעדני ארץ, שלדעת הר"ש הדורש תחילת גידול בשישית (כדי שלא ייאסרו הפירות משום ספיחין) צריך שלב המקביל לשליש גידול, ולכן צריך שהפרי עצמו יגיע לתחילת גידולו, ולא יתכן להתיר על סמך תחילת גידול של עלים (בצומח שבו העלים אינם החלק הנאכל).

מאידך גיסא, הגרש"ז נטה לצרף לקולא את הענין האחר שהביא במעדני ארץ, שבשדה גדולה אין חשש ספיחין כיון שאין חשש זריעה בסתר. הוא היה מוכן לצרף לזה גם את הסברא שאין לאיש צורך להסתתר היום ולזרוע בהיחבא מפני שהוא

* סיכום פגישה עם מורן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שנערכה בביתו בכ"ד תמוז תשמ"ו. השתתפו בפגישה: ר' יונה עמנואל זצ"ל עורך 'המעין', ויבל"א הרב זאב וייטמן (אז רבו של כפר עציון והיום רבה של תנובה), הרב אלישיב קנוהל (אז חבר כפר עציון, היום רבו של כפר עציון), והרב אליהו בלומנצויג (אז ר"מ בשיבת הר עציון באלון שבות והיום ראש הישיבה בירוחם) שסיכם את הדברים על אתר. הפגישה נערכה כדי לברר שאלות הלכתיות והנהגותיות שהתחבטו בהם בכפר עציון לקראת שמיטת תשמ"ז. ההערות נוספו ע"י העורך י"ק.

1 וכפי שכתב והרחיב הרב זצ"ל ב'מעדני ארץ' שמיטה סי' א אות יא (ובמקומות נוספים) וז"ל: עקירת כל העצים עם שטח העליון של הקרקע הוה ודאי הפסד כל רכוש המוכר, ולעומת זה יצטרך גם הלוקח להוציא על זה הוצאות הרבה יותר ממה שיהיו האילנות שוים לאחר העקירה... ואף שהגרנ"ה ז"ל [ר' נפתלי הירץ הלוי רבה של יפן] השיב על זה "הנה כבר עשינו בפני הגאון הריל"ד זצלה"ה [מהר"ל דיסקין] וכבר דברנו עמו הרבה בענין הזה יותר מכל הדברים, ולא שמעתי ממנו שיחוש לזה", אעפ"כ חזר וכתב אח"כ "אך בכל זה לבי בל עמי בשביל זה שנראה הערמה מוכחת".

2 בזריעה מוקדמת של ירקות, שמקובל להתירן אם נזרעו והשרישו בשישית.

יכול לסמוך על היתר המכירה, ואולי גם זה מיקל את גזירת הספיחין. השתמע מדבריו שיש מקום להקל על פי סברות אלו, אע"פ שהוא הדגיש שאינו מעז לפסוק ולומר דבר ברור. בענין זה הוא הוסיף שכדאי גם להשתמש בהיתר המכירה, כדי לצרף עוד נקודה להיתר זה של הספיחין (כנ"ל).

ג. באופן כללי לגבי הנחייה עקרונית של סדרי עדיפויות, כשהיכולת לשכנע מעשית מוגבלת (בלי המכירה או עם וכד') - הרב אמר שאיננו מוכן להכריע, ובעצם איש לא יכריע עבורינו, ואין ברירה אלא 'במקום שאין אנשים'...

ד. אם לא מוכרים את המטעים, אבל הקרקעות הם של מנהל מקרקעי ישראל, והמנהל והרבנות הראשית מוכרים הכל - האם יש לחוש למכירה זו לענין חיוב תרו"מ (שהרי הגידול אמנם ברשות גוי, אבל את המירווח עושה ישראל כפועל הגוי או כד')? הרב לא נתן תשובה בענין זה.

ה. לענין דילול פירות במטעים: אם הדילול נעשה לצורך השבחתם של הפירות האחרים - אין לחשוש מצד 'ולא להפסד'. ההתבססות היא על ירושלמי שמוותר להניח סכין על בהמת בכור אע"פ שאין להשתמש בבכור (ירושלמי שבת פי"ט ה"א), כיון שהנחה זו היא לצורך שחיטתה שרי. ואמנם שם מדובר באותה בהמה עצמה, מ"מ נראה שגם באותו עץ אפשר לומר שהורדת פרי אחד היא כעין שימוש בעץ עצמו לצורך אותו עץ, ושרי.

מבחינת זמירה - בשאר אילנות, ולא בגפנים, יש מקום להקל.

ו. לענין היתר על פי גרמא: ראשית, הרב הניח בפשטות שיש דין גרמא גם בשביעית. שנית, ההיתר של גרמא עדיף על גוי, כיון שהגמ' בשבת אומרת 'גרמא שרי', אם כן הוי היתר גמור. בנוגע לאפשרות ש'ושבתה הארץ' גורר איסור גם בגרמא - אמר הגרש"ז שחובת השביתה היא שהארץ לא תיעבד ע"י יהודי.

ביחס ל'שמיטון'³ - אפשר להחשיבו כגרמא, ואם אין הובלה של השמיטון אלא החזקת ההגה כדי שלא תהיה כל סטייה - אין זה נחשב כמוליד את המכונה. אם עובדתית ניתן באמת להחזיק את ההגה בצורה הנ"ל - אזי עדיף להשתמש בשמיטון יותר מאשר בגוי. אולם, אם מבחינה עובדתית נעשות מידי פעם סטיות קלות, והמחזיק בהגה מחזיר את הטרקטור למסלולו - אפילו אם מדובר בסטיות קלות הרי זה כמוליד את המכונה, ועדיף להשתמש בגוי.

הרב נשאל אם אפשר להתיר אפילו את הולכת המכונה מכח טענת 'מה לי הכא מה לי התם', כלומר - המזרעה ממילא תזרע, וכל ההכוונה של הנהגה רק קובעת היכן תתבצע הזריעה. בענין הזה הרב נשאר מסופק, ואמר שיתכן שהסברא הזו נכונה (ואין להשוות לשבת, מפני ששם עצם מעשה האדם מחייב, ולכן המעביר צינור מצמח לצמח הוי מעשה בידיים ממש ויתחייב).

3 מכשיר גרמא של מכון צמ"ת שמוחקן על טרקטור, שגורם לכך שהפעלת המזרעה והמחרשה לא תיעשה באופן ישיר אלא בגרמא (על הנושא בהרחבה ניתן לקרוא בתחומין כרך ז עמ' 53 ואילך במאמר הרב זאב ויטמן 'זריעה באמצעות מכשיר גרמא בשביעית', שם שדן בין השאר בשאלות אלו שנשאל הגרש"ז זצ"ל).